

U teorijski najambicioznijem dijelu knjige, onom koji govori o tragediji i tragičnom, Dukat je, mislim, autoritativno pokazao da od svih pristupa tragediji najviše književnoteorijskog digniteta ima onaj koji se pita o naravi dramskoga sukoba: tragičnost toga sukoba bitna je za teorijsko određenje tragedije. Pristajući, s mnogo razloga, uz najutjecajniju vertikalnu teorijskog nasljeđa, Dukat tragičnost nalazi u nepomirljivom sukobu jednakovrijednih suprotnosti. Dijelevći Dukatovu uvjerenost da su takvi sukobi i te kako mogući, dodao bih da je moguće tvrditi i to da se u *zbijskom* svijetu nikad ne sukobljuju dvije potpuno jednake vrijednosti. Prema „meliorističkoj“ koncepciji Sidneya Hooka, pragmatičkim je arbitriranjem moguće pronaći neku nadređenu vrijednost koja počiva na diobi interesa: to, dakako, uključuje da je jedna od dviju vrijednosti *ipak manja*. Kad bi se ta teza mogla uvjerljivo braniti, značenje tragedije za evropsku kulturnu povijest postalo bi još veće: tragedija bi tada bila književni oblik u kojem se prenose osobito značajna iskustva koja se nikako ne mogu steći u *izvanknjiževnoj* *zbijski*.

Golema većina klasičnih filologa, i kad se skanjuje to javno reći, uvjereni su da je za predmet svojega proučavanja izabrala najvažniji dio evropske književne baštine. Vjerojatno je da većina te većine upravo u grčkoj tragediji vidi vrhunski domet obiju starih književnosti. Baveći se tako „najboljim od najboljeg“, Dukatova nas knjiga, na način koji se u nas ne sreće prečesto, podsjeća na golemu teorijsku stimulativnost antičke književnosti, pokazuje nam s kolikim bismo valjanim razlozima morali biti teorijski agresivniji. I da nas ni u što drugo nije uvjerila, bila bi to izvrsna knjiga.

Primljeno 28. marta 1982.

D. Novaković,

Filozofski fakultet, Zagreb

KSENOFONT EFEŠKI: *Efeške priče*; NEPOZNAT AUTOR: *Pripovijest o Apoloniju, kralju tirscome*. Priredio i preveo Darko Novaković. Zagreb 1980. Sveučilišna naklada Liber, (Biblioteka Latina et Graeca, knj. II), str. 322.

Sve važnije književne vrste naslijedila je evropska književnost iz antike. I ne samo vrste nego i njihove nazive. Većinu od tih vrsta opisala je već tadašnja znanost o književnosti i one su se, u više-manje istom obliku održale sve do danas. Postoji, međutim, jedna kojoj ne samo da antički filolozi nisu nadjenuli nikakvo ime nego nam o njoj nisu ostavili gotovo nikakvih sudova, a i broj sačuvanih djela u odnosu na ostale vrste relativno je malen. Budući da svojim sadržajem i prozanim izrazom najviše odgovaraju novovjekovnoj vrsti — romanu, u tradiciji klasične filologije, naročito poslije E. Rohdea, nazivaju se „grčkim romanima“. I dok je utjecaj „visokih“ književnih vrsta (epa, drame ili melike) na razvoj evropske književnosti od srednjega vijeka na ovamo dokazan i lako utvrđen, knjiga koja je pred nama nastoji svojom uvodnom studijom prikazati između ostaloga karakteristike ove trivijalne književne vrste i potaći još uvijek nedovoljno istraženo pitanje o njenim eventualnim odjecima nakon antike.

Knjiga se sastoji od predgovora s naslovima „Grčki ljubavni roman“ (str. 5—38), „Ksenofont Efeški i njegov roman“ (str. 39—52) i „Pripovijest o Apoloniju, kralju tirscome“ (str. 53—69); zatim slijede paralelno grčki tekst i prijevod Ksenofontovih *Efeških priča o zgodama Antije i Abrokoma* (str. 70—191) i latinski tekst i prijevod *Pripovijesti o Apoloniju, kralju tirscome* nepoznatog autora (str. 192—279); na kraju dolaze Fontes lectionum uz svaki tekst posebno (str. 281—296), isto tako dva Kazala imena (str. 297—303) i naposljetku Dodatak koji čine fabule grčkih ljubavnih romana (str. 305—316) i bibliografija (str. 317—322).

Svoje izlaganje Darko Novaković započinje predočavanjem problema određenja „grčkog romana“ kao književne vrste. Budući da smo određene tekstove iz antike svrstali pod jedan novovjekovni književni termin, postavlja se pitanje po kojim kriterijima smijemo grčke „romane“ zvati romanima. Autor smatra da u rješavanju toga zadatka poznate Lukácseve i Kayserove teze predstavljaju valjano polazište. Uspoređujući grčki roman npr. s epom — a to je tim lakše jer oni u

antici postoje usporedno — uočavaju se razlike u stvarnostima koje oni predočavaju. U epu je ta stvarnost mitska, pri čemu je svijet zahvaćen na sveobuhvatan način, dok su likovi romana pojedinci koji unutar objektivne stvarnosti što ih okružuje nastoje potvrditi individualističku koncepciju života. Zbog toga put do sigurnijeg odgovora vodi preko pitanja . . . „kako se stvarnost predočena u grčkom romanu odnosi prema čitačevoj izvanknjiževnoj zbilji?“ (cit. str. 7).

Prema antičkom učenju iz doba helenizma, kada je i grčki roman doživio svoj najveći uspon, stvarnost je mogla biti predočena u trima vrstama književnog teksta: *fabula* je prikazivala nevjerovatna i neistinita zbivanja, *historia* prošle istinite događaje i *argumentum* izmišljeno, ali moguće zbivanje. *Historia* bi odgovarala našem današnjem pojmu, a *argumentum* i *fabulu* svrstali bismo u fikcionalnu književnost. Do helenizma je distinkcija između fikcije i nefikcije uglavnom postojala u svijesti obrazovana antičkog čitaoca. Tada se, međutim, u historiografsku prozu počinju uvlačiti elementi koje su inače posjedovali samo *argumentum* i *fabula*. Tako nastaju tekstovi Jambula i Diodora Sicilskog u kojima je stvarnost o kojoj se pripovijeda lažna u odnosu na svakodnevno iskustvo čitaoca. Kriterij fikcionalnosti i ograničenosti vremena i prostora davao bi nam pravo da sve takve tekstove nazovemo romanima, no tada bismo u njihov broj morali ubrojiti i neke oblike koje je grčka književna kritika rasporedila u druge književne vrste, npr. razne idealizirane biografije povijesnih ličnosti ili tzv. „aretalogije“. „Preporučljivo je stoga da iz relativno velikog broja tako odredivih grčkih „romana“ izoliramo one tekstove koji, uz to što predočuju stvarnosti sazdate od sličnih elemenata, uređene i interpretirane na sličan način, pokazuju i minimum vremenske i prostorne koncentriranosti nuždan da bismo ih mogli smatrati dijelovima jednog jedinstvenog književno-povijesnog procesa. Tekstovi koji se na taj način izlučuju iz korpusa mogućih grčkih romana tradicionalno se nazivaju *grčkim ljubavnim romanima*“ (cit. str. 11/12).

Nakon prikaza grčkog ljubavnog romana kao književne vrste Darko Novaković, navodeći popis sačuvanih djela specifičan prema očuvanosti teksta, prelazi na opisivanje njihovih unutrašnjih karakteristika. Prva je od njih *fabularna podudarnost* koju autor smatra najvažnijim kriterijem za izdvajanje tih tekstova u posebnu grupu. U njima se nadalje očituje sličnost u *pripovjedačkoj tehnici*. *Pripovjedač* je „pouzdan“ i obično stoji izvan svijeta romana. *Kronologija fabularnih zbivanja* striktno se poštuje u siže. Svi romani *interpretiraju stvarnost* na sličan način, kao sukob dobrih ili zlih pojedinaca, pri čemu na kraju pobjeđuju dobri. U tom se sukobu junaci za ovu ili onu stranu opredjeljuju spontano. Na ovom mjestu autor zaključuje „ . . . da je pred nama *melodramski sukob koji se u grčkoj, pa time i evropskoj, književnosti prvi put javlja upravo u ljubavnom romanu*“. (cit. str. 17). U svijetu romana okosnicu sustava vrijednosti čini ljubav, i to pravna i zakonita. Roman tako nudi određenu viziju života, pa termin „ljubavni“ prije označava smisao teksta nego mjesto romana u tipologiji književnih tema.

Razmatrajući pitanje publike grčkog ljubavnog romana, autor zaključuje da je ona morala biti slabo obrazovana i niske socijalne strukture. Velik broj dijaloga koji tekst čine nekako „lakšim“, nedostatak reminiscencija iz književne baštine, skroman mitološki aparat . . . sve u suprotnosti s „visokom“ helenističkom učenošću, tražilo je upravo takvu publiku. Autor se slaže s Leskyjem da su nju sačinjavale većinom žene koje su zbog svog društvenog statusa u likovima zaljubljenika obuzetih „čistom“ ljubavi nalazile svoj ideal života.

Kad je riječ o nastanku grčkog ljubavnog romana, dosadašnji su književni teoretičari njegovo ishodište nalazili ili u književnoj tradiciji ili u društveno-političkim okolnostima. Darko Novaković, međutim, smatra da je, zbog oskudnog broja očuvanih tekstova i nedostatka gotovo bilo kakve antičke kritike o njima, teško izvući isključiv zaključak. Umjesto da nudi „rješenje“, on upozorava na tri principa kojih bi se trebalo držati u budućim proučavanjima: „ . . . promotriti do kakvih promjena u sustavu književnih vrsta dolazi pojavom romana“, „ . . . pronaći objašnjenje za nedostatak ljubavnog romana u rimskoj književnosti“ i „ . . . što preciznije utvrditi motivski inventar cijele vrste“ (cit. str. 32 i 33).

Utjecaj grčkog ljubavnog romana vidljiv je kako na Istoku (bizantska književnost), tako i na Zapadu, koji ga otkriva u doba renesanse. Prema autorovu mišljenju ostaje još uvijek zadaća suvremene komparatistike da ispita veze između grč-

kog ljubavnog romana i pojedinih novovjekovnih nacionalnih književnosti. U tom bi se slučaju, nagađa autor, mogao potvrditi veći utjecaj melodramskog oblika dramskog sukoba, i to ne samo u dramskim nego i u proznim vrstama.

Govoreći zatim posebno o Ksenofontu Efeškom i njegovu romanu, također se najviše zadržava na njegovim unutrašnjim karakteristikama. Utvrdivši da je fabula tipična za grčki ljubavni roman u cjelini, autor upozorava na određene razlike prema drugim tekstovima: priča se odvija u vremenu autora i čitaoca; prostor zbivanja poznat je i skučen; junaci su obični ljudi koji se ističu samo ljepotom i dobrotom. Smatrajući da je za razumijevanje „Efeških priča“ potrebno nešto znati o estetičkim, religijskim i filozofskim koncepcijama dominantnim u vrijeme nastanka romana ukratko govori o drugoj sofistici, suvremenoj religiji i stoičkoj filozofiji.

Na kraju autor spominje neka filološka razmatranja potaknuta sličnošću spomenutog romana s tekstovima Haritona i s „Pripovijesću o Apoloniju, kralju tirs-kome“.

Druga nas rasprava upoznaje s tekstom nepoznatog autora „Pripovijest o Apoloniju, kralju tirs-kome“. Djelo nastalo u 5. ili 6. st., vjerojatno obrada nekog starijeg teksta, jedini je od dosad poznatih romana koji je očuvan na latinskom jeziku, no pravo mjesto i razumijevanje dobiva tek u kontekstu grčkog ljubavnog romana.

Govoreći o njegovim karakteristikama, Darko Novaković upozorava da ga s grčkim ljubavnim romanima najjače spaja upravo fabula premda u njemu ima zbivanja koja su slabo ili nikako povezana s glavnim fabularnim tokom. Za razliku od ostalih ljubavnih romana, jedino su u ovome očevito prisutni elementi bajke i zagonetke. Osim toga ima aluzija na književnu tradiciju (Ovidije, Vergilije, Apulej i dr.). Osobitost ovog teksta očituje se i u tome što je njegov smisao donekle različit od ostalih ljubavnih romana. Dok je u njima melodramski sukob samo sredstvo da se čitaocu ponudi određena koncepcija života, Darko Novaković nalazi, na temelju nekih karakteristika fabule, uloge erosa u priči itd., da ovdje melodramski sukob služi da prikaže određeno *ustrojstvo svijeta* kojim upravlja božanska providnost.

„Pripovijest o Apoloniju, kralju tirs-kome“ imala je od svih grčkih ljubavnih romana najveći utjecaj na evropsku književnost. Prva su se izdanja pojavila već u srednjem vijeku, a uskoro i prijevodi na svim većim evropskim jezicima. U južnoslavenske književnosti, međutim, nije prodro. Tekst je zanimljiv i s jezične strane. U njemu ima slučajeva odudaranja od klasičnog latinskog i pojave elemenata koji će se kasnije razviti u romanskim jezicima.

Iako se smatra da se u svakom prijevodu gubi nešto od vrijednosti originala, prijevodu Darka Novakovića ne možemo naći nikakve zamjerke. Što više, zalački sačuvan jezik i stil pučke priče i patetičnost fraze na primjerenim mjestima pružaju čitaocu mogućnost da u spomenutim romanima prepozna daleke prethodnike nekih suvremenih trivijalnih književnih vrsta, što oni doista i jesu.

Posebno bih upozorio na ažuriranost podataka kako onih koji se tiču samih tekstova romana, tako i onih koji se odnose na književnoteoretske rasprave.

Primljeno 28. marta 1982.

D. Salopek,
Filozofski fakultet, Zagreb.

CRIJEVIĆEVA BIBLIOTHECA RAGUSINA U KRITIČKOM IZDANJU Seraphinus Maria Cerva: Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur. Editionem principem curavit et prooemium conscripsit Stephanus Krasić. Tom. I—IV. Zagrabiae MCMLXXV—MCMLXXX, Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 318, 598 i 501 str.

Uskoro će se navršiti 300 godina od rođenja (1686) Crijevićeva i gotovo punih 250 godina (1740—42) od nastanka njegove *Dubrovačke biblioteke*, a mi tek sada dobivamo kritičko izdanje najpoznatijeg i za dubrovačke biografije najvažnijeg djela. Navikli smo se (protiv volje, doduše) biti skromni kad se tiče objavljivanja baštine hrvatskih latinista. No neka nam spoznaja o golemoj množini estetski izvrsnih